

MATAJUR

GLASILO SLOVENCEV V VIDEJSKI POKRAJINI

UREDNIŠTVO IN UPRAVA
Videm - via Vitt. Veneto, 32
Tel. 33-46 - Poštni predal 186
Glavni in odgovorni urednik
VOJMIR TEDOLDI
Tisk. Missio - Udine - Videm

N A R O Č N I N A :
Za Italijo: polletna 400 lir -
letna 700 lir - Za inozemstvo:
polletna 700 lir - letna 1200 lir
- Oglasi po dogovoru.
Posamezna številka 30.— lir

Leto XIV. - N. 18 (288)

UDINE, 16. Oktobra 1963

Izhaja vsakih 15 dni

ŠE ENA VELIKA NESREČA

TRAGEDIJA V DOLINI VAIONT

Po potresu v Skopju, po viharju, ki je sejal razdejanje in smrt na otokih Karajbskega morja, zlasti na Haitiju in Kubi, se je velikanska nesreča neizprosno zgrnila tudi na mirno in delavno prebivalstvo videmske in bellunske pokrajine.

V sredo 10. oktobra letos, sredi noči, ob 22.43 se je z gore Toc nenadoma odtrgal velikanski plaz, ki se je z vso silo sesul v umetno jezero v dolini Vajont. To jezero zapira 267 metrov visok jez, ki spada med največje na svetu. Zaradi plazu se je voda močno dvignila in udarila preko jezov ter z vso silo vdrla v dolino pod njim.

Ubogi domačini, ki so že počivali, si niso mogli pomagati. Možje, žene in otroci so v nekaj minutah prešli iz spanja v smrt, ko so jo najmanj pričakovali. Voda je s svojo divjo silo potegnila vse s seboj ter zbrisala s površja zemlje vsako sled hiš in celotnih naselij.

Poplava (nad 100 milijonov kubičnih metrov vode) je vse povlekla s seboj v svojem divjem teku v trikotniku od Erta v pokrajini Videm, do Longarona in Faè v pokrajini Belluno na področju Cadore. Na stotine mrtvih iz občine Erto in Casso, kakih 2000 mrtvih v občini Longarone in okolici. Povsod nadvse žalostna slika razdejanja, ki zajame človeka z grozo.

Voda, potem ko je napravila popolno razdejanje, se je nato zlila v Piavo, katere pritok je Vajont; na srečo je Piava zdržala divji dotok naraslih voda, da ni prišlo do nadaljnjih razdejanj. Pretresljiva je bila slika razdejanja v krajih, kjer je šla mimo vodna vihra, ki je vse uničila in razdejala. Še bolj pretresljiv je bil pogled na preživele prebivalce, ki so bili vsi popolnoma kot brez uma.

Vlada je takoj proglasila dan žalovanja po vsej državi in ves svet je izrazil svoje sočustvovanje s tako težko prizadetimi kraji in prebivalci.

« Matajur » in slovensko prebivalstvo Furlanske Slovenije, Režije in Kanalske doline so z velikim sočustvovanjem in globoko žalostjo izvedeli za vse to razdejanje ter objokovali zlasti toliko tako tragično izgubljenih dragocenih življenj.

Slovenija za Vaiont

Nesreča, ki je prizadela furlansko ljudstvo in ono iz Cadore zaradi gorskega plazu pri Longarone, je globoko odjeknila tudi v Jugoslaviji zlasti pa v Sloveniji. Na mesto nesreče so šle ekipe za reševanje, ki so nudile prvo pomoč prizadetemu prebivalstvu. Mesto nesreče so obiskali predstavniki koperskega okraja, ki jih je vodil podpredsednik okrajne skupščine Franc Skok, da bi se pozanimal, kakšno pomoč lahko nudi prebivalstvo koperskega okraja ponesrečenim.

V dolini « smrti », kakor jo sedaj imenujejo, je prišla delegacija iz Slovenije, ki jo je vodil podpredsednik Ljudske skupščine

To je bilo mesto Longarone pred strahotno katastrofo. Vse je kazalo, da se bo moglo še bolj razviti, še bolj industrializirati, postati še večje in lepše. Piava, ki je tekla skozi, mu je dajala, skupno s hribi, ki so ga obdajali, še posebno čaroben videz: miru, prijetnosti in vabljivosti.

Z otožno dušo, z razdvojenim sreem prihajata nemo ta dva emigranta sinova Longarona, kot nešteto drugih, v rojstni kraj, kjer je še do včeraj stala pokonci njihova hiša v kateri so živeli njihovi najdražji. Morda leže sedaj prav pod njihovimi nogami, pod plastjo blata razpadajoča trupla svojecev.

VSE NA RAČUN SLOVENJEV

Sedaj je na vrsti konvikt « Paolo Diacono », v Čedadu, ker bi moral služiti največ mladim « ogroženih krajev ».

Kadar gre za kakšno stvar, ki ne gre, ki propada, ker jo vodijo slabi administratorji, potem morajo to propadlo, zavoženo in kompromitirano ustanovo, urad ali konzorcij reševati Slovenci Nadiške doline. Tudi če nekaj ni v redu, če kdo požre dotacije se te zadeve rešujejo v njihovem imenu. Pomagaj, kričijo poslancu ali senatorju, obvesti Rim, da je ta ali ta ustanova potrebna, ker živimo ob meji na vzhodu in torej resnično potrebna za « rešitev italijanstva » agrožene Nadiške doline (le minacciate Convalli del Natisone) in da so potrebni milijoni in milijoni, sto, dvesto, tristo milijonov za te u-

stanove, kajti iz teh bodo izšli najzvestejši sinovi velikega Rima. Ta igra traja že sto let: od Valussija, Morpurga in tolikih drugih pa do fašističnih hijerarhov in še naprej do današnjih dne. Vsak poslanec, ko prosi v Rimu pomoč za to ali ono občino, za to ali ono ustanovo, jo prosi vedno v imenu « ogroženih krajev ».

V Čedadu so nam povedali, kako je konvikt « Paolo Diacono » propadel, kako so ga zavezili in zanemarili in kako ga skušajo zdaj rešiti. Čedadsko občina bo dala 16 milijonov lir za vabo Rimu, a Rim naj da 150 milijonov lir za « radicale trasformazione dell'edificio Paolo Diacono ». Lahko bi prosili še za več milijonov, ker bi prav gotovo vse dobili, kajti v Rimu so še vedno tako naiivni, tako nasedajo tem ljudem, da so sredstva takoj na razpolago, ko gre za pomoč « ogroženim krajem razporojenih vzdolž sakrih meja na vzhodu ». Tako je bilo nešteto ustanov, ki za nas v resnici prav nič ne pomenijo, deležnih stotine milijonov, celo milijard, samo v tem povojnem času. Še celo trikolonisti so zjemali iz tega korita. Torej dobro, da obstojajo Slovenci, ker drugače bi morali iskati kako drugo pretvezo, a ta bi sigurno ne nesla toliko. Ko listamo stare časopise, čitamo stare govore, poročila raznih občin, vidimo, kako so vse skozi izkoriščali, kot izkoriščajo še danes, Slovence videmske pokrajine. Gotovi zainteresirani krogi so vedno imeli koristi od tega, da žive Slovenci na tem

ozemlju, le Slovenci sami prav nobene.

Neka občina na primer je pred nedavnim poslala predsedniku republike poročilo o svojem ekonomskem stanju in prosila, da bi ta posredoval pri vladi za dosego pomoči. Med drugim so dobesedno pisali takole: « Naši ljudje so slovanskega porekla in govorijo slovansko, občina meji na Jugoslavijo, ki dela veliko propagando, da bi jih pridobila in zato je nujno potrebna takojšna pomoč, da se to prepreči ».

Prav tako se obnašajo tudi poslanci in senatorji, ker vedo, da so pritisnili na pravi gumb. Je ni intervencije, ga ni poročila, da ne bi omenjali stare izugljene fraze o « salvaguardia dei sacri confini orientali ».

Lahko bi navedli še marsikaj, a pustimo to, upajmo, da bo Rim prej sli slej odprl oči in gledal skozi prava očala in videl resnično stanje naših krajev, katere ne ogroža nihče, prebivalci so lojalni državljani in če živijo v revščini so krivi prav tisti lažni « patrioti », ki so vedno krivo obveščali vlado o dejanskem stanju naših dolin. Ljudje ne prosijo drugega, kot delo na domači zemlji, svobodo in pravice, ki jim po ustavi pritičejo, torej tudi pravico do zastopstva v vseh izvoljenih istancah v pokrajini, deželi in parlamentu.

O tem bomo še pisali v upanju, da bo ta komedija končala, ker je skrajni čas, da rešujejo probleme v okviru dejanskega stanja naših vasi.

ALBERT TOMAZIN

POMAGAJMO PONESREČENCEM VAIONTA

Pozivu italijanskega Rdečega križa in Radia-TV za zbiranje denarnih prispevkov v korist ponesrečenec Vajonta so se odzvali v veliki meri tudi Slovenci videmske pokrajine. V vseh komunih je bil ustanovljen poseben odbor za zbiranje pomoči. Do sedaj so največ prispevali oni iz tipanskega komun, dali so 165.000 lir. Temu sledijo Sv. Peter ob Nadiži s 143.000 lirami, nato Sv. Lenart, Podbonesec, Neme, Režija, Ahten, Fojda, Prapотно in drugi.

Tudi v Kanalski dolini so se odzvali apelu. Rudarji rabeljskega rudnika so sklenili, da bodo odstopili pol dnevnne plače. V Trbižu pa so že presegli 300.000 lir; v Pontablju so prispevali 212.000, v komunu Naborjet-Ovčja ves pa 42.000.

Sporočamo, da se zbiranje prispevkov še nadaljuje. Vse je treba izročiti lokalnim komitejem ali poslati Rdečemu križu v Vidmu, Via Ospedale Vecchio 1, Radia-TV ali pa naravnost na prefekturo v Vidmu ali Bellunu.

Emigranti lahko pošljejo zbrane prispevke na zgoraj navedene naslove ali pa jih izroče italijanskim konzularnim oblastem.

Kakor vidimo, se je del najbolj čutečih src že odzval, a dolžni smo vsi pomagati po svojih močeh tako težko prizadetim krajem. Zato pozivamo in prosimo vse Slovence videmske pokrajine, ki žive doma ali v svetu, da to store.

Iz Kanalske doline: Zanimanje Karnijske Skupnosti

KOMUNSKA BILANCE

Ni novost, če povemo, da se številni komuni alpskega obroča — lahko bi rekli skoraj vsi — nahajajo v zelo težki in torej silno zaskrbljeni situaciji, kar se tiče komunskih bilanc. To je torej eden izmed velikih problemov, ki tare razne komunske administracije in res zelo malo jih je takih, ki bi mogle izhajati s svojimi omejenimi sredstvi in izvajati vedno nova potrebna javna dela: vodovode, ceste, šolske aule, otroške vrtce, pomagati ubogim in tako naprej.

Vemo, da ta problem ne obstoja šele od danes. Že zdavnaj je bil predmet študijev in intervencij, celo energičnih intervencij (pred nedavnim so prav zaradi tega grozili nešteti župani, da bodo podali ostavke) posebno s strani Karnijske Skupnosti. Zvedeli smo, da je prav te dni Karnijska Skupnost proučila neko okrožnico zunanjega ministrstva, iz katere je razvidno, da so tudi oblasti v precejšnjih skrbih zaradi dolgov, v katere zahajajo vsako leto administracije gorskih komunov.

Nas vsekakor zelo razveseljuje vest, da bodo člani Karnijske Skupnosti v kratkem začeli objektivno razpravljati, ne samo o kritični lokalni finančni situaciji in niti ne samo o karnijski, ampak tudi o situaciji v železnem kanalu in Kanalski dolini.

Želimo in upamo, da bodo prišli do ugodnih perspektiv.

UMRL JE DIREKTOR CARINARNICE V PONTABLU

Nenadoma je prenehalo biti zlato srce nam vsem dragega moža: umrl je rag. Alberto Bruni, glavni inšpektor in direktor carinarnice v Pontablu. Poleg omejenega visokega položaja je bil ranjki tudi večletni svetovalec lokalnega CRAL. Rag. Bruni, ki nam bo ostal v trajnem spominu, je bil doma iz Cosenze.

NABORJET

Težko smo se poslovili od g. Guido Novello, uradnika na trošarskem uradu (imposte di consumo), ki je odšel na novo službeno mesto. Na poslovilni prireditvi sta se vzglednemu uradniku zahvalila za vestno delo tudi župan in odbornik Anton Erlich. V imenu prebivalstva pa mu je gospodična Grazia Ruzza izročila prisrčno darilo.

TUDI V RAJBELJNU SREDNJA SOLA

Z velikim veseljem smo sprejeli vest, da so se odprla 12. oktobra tudi pri nas v Rajbeljnu privrati šolska vrata prvega razreda srednje šole, ki je sekcija državne srednje šole v Trbižu. O-

Iz Idrijske doline

POPRAVILO KOMUNSKIH CEST

Na zadnjem komunskem konseju so med drugim sprejeli tudi načrt za sistemacijo in asfaltiranje cest v vaseh Prapotno, I-bana, Bodigoj, v Kosonih in Podrskijah. Stroški za tista djela bojo znašali okoli 15 milijonov lir. Komun seveda njema tarkaj denarja za javna djela in zato so zaprosil za prispevek. Zaki je bil tudi nezadosten statalni prispevek za podaljšanje vodovoda v kraju Polonetto, so sklepili, da bo ostale stroške preuzel komun.

Mažerole

ZA ENOTNO SREDNJO ŠOLO

Malo čudno se čuje, ali ne? Pač je taku. V Mažerolah so ustanovil tajšen komitat, katjerega pomaga tud komun, ki je že pošlju proveditoratu za šoule prošnjo za mjet srednjo šoulo v Mažerolah. V vasi je 15 šoulskih otrok, ki bi hodil v to šoulo. Čedad jim je preveč (15 km) in bi korlo venčpart poti prehoditi peš in cješta je zlo slaba, posebno v zimskem cajtu.

Ideja je zlo dobrā, samo če bojo rjes kaj otenjil in če bojo otroci regularno hodili v šoulo, zaki vjemō, de so ponje hodil s posebnim avtobusom in jih vozil v Čedad, a so se po adnim mjescom kuaž vsi odpovjedal iti naprej s študjem.

VISOK OBISK V UKVAH

Soboto 12. in nedeljo 13. oktobra je obiskal svoje vernike v Ukvah in Zabnicah videmski nadškof mons. Giuseppe Zaffonato, ki živi v dneih od ponedeljka do sobote, dokler bo trajal koncilij, v Rimu. Verniki so ga ob tej priliki še prav slovesno sprejeli.

NOVICE IZ NADIŠKE DOLINE

MALI OBMEJNI PROMET V SEPTEMBRU

Tud septembra mjesca je bil mali obmejni promet v naši dolini živahen. Čeglih je blo precej deževnih dni, so ljudje vseedno hodil nimar po svojih opravih čez konfin. Tje in sem je prešlo konfin 16.696 ljudi in sicer 5.562 iz italijanskega kraja in 11.134 iz jugoslovanskega. Skuoz blok parve kategorije v Stupci je blo kar 13.051 prehodov, skuoz Učjo 386, skuoz Most na Nadiži (Platišče) 710, skuoz Robedišče 448, skuoz Polavo 646, skuoz Solarje pri Dreki 564, skuoz Most Klinac 321, skuoz Mišček 479, skuoz Kum 20, skuoz Teleferiko pri Dreki pa 72.

Nič manjše gibanje čez konfin ne pričakujemo tud oktobra, zaki tud v jesen je lepuo hodit na izlet na Bovško in Kobariško, oziroma v Nadiško dolino, dvo lastniki pa bopo imjel glih ta mjesec največ djela s pospravljanjem zadnjih pujskih pardjelkov.

NA MOSTU SV. KVIRINA ZAPRLI SOLO

Tud Muost Sv. Kvirina, vasica, ki leži tik ob reki Nadiži in kuaž na ravnem v dolini, ima nimar manj ljudi. Ljudje se muorajo preživljat izključno s onim malim pardjelkom, ki ga daje domača zemlja in zaki ni v okolici nobedne moči za ušafat djelo, ljudje emigrirajo: njekšni v Čedad ali Videm, narveč pa v eštero. Doma ostajajo samo še stari ljudje in otroci, pa še tje je taku malo (šoulskih otrok samo 6), da so muorli zaprjet šoulo. Otroci se vozijo sadā z avtobusom v Senčur, ki pa spada pod čedadski komun. Zalostno, a resnično: več ku kajšna vas v Nadiški dolini je v agoniji. Stari umirajo, mladi pa postavljajo nova ognjišča v Belgiji, Franciji in Germaniji. Zapiirajo šoule, zaki je premalo otrok in zgleda tudi, da bojo muorli eliminirat tud kajšen komun, zaki bo premalo ljudi, da bi lahko obstojal.

BONIFIKACIJE TAL V PREŠNJEM

V prezenci provincialnih in lokalnih oblasti so otvorili izbuojševalna djela nekatjerih zemljišč, ki jih bo dal djelat konzorcij. Otvoritvena cerimonija je bla na licu mjesta, kjer so postavili tud kapelco. Tisto veliko djelo bojo

muogli nardit, zaki so dobil kontribut statal in znatno pomuoč od E.C.A. iz Čedada in vodovodnih ustanov (Enti Idrici) iz Furlanije.

V prvi vrsti bojo regulirali strugo potoka Lesa in sistemirali cjestno mrježo, kjer je všteta tud statalna cješta 54 Kararija-Sv. Kvirin, izravnanje okoliških terenov in preureditev razkosanih zemljišč.

DELAVCI ZA FRANCIJO

Sporočamo, da bojo paršli tekom tega mjesca v Čedad na sekcijo urada za djelo funkcinarji od «Office national d'immigration» iz Milana, da bojo angažirali djeluce za Francijo. Vpoštev pridejo specializirani gradbeniški djeluci (operai edili), ki so kvalificirani za djela z opeko, kamnom in železobetonom.

Zainteresirani se bojo muorli predstaviti, ko bo določen datum, na sedežu sekcije urada za djelo (Palazzo della Pretura) z vsemi djeluskimi in personalnimi dokumenti.

V STOLNICI BO NIMAR

DNEVNA SVETLOBA

V kratkem (24. t.m.) se bo začel v čedadski stolnici Misijon. Ta dan bo zadobila cjerku čisto nov videz in vse po zaslugi mons. Perinija in kanonikov čedadškega kapitlja (collegiata). Ta dan bojo zagorjele nove luči in bo nimar taku svetlo kot par dnevnih svetlobi, kar bo sevede še bolj parvlačevalo ne samo vjernike, ampak tud turiste in umetnike (artiste), ki si bojo mogli ogledati ob vseh urah detajle arhitektonske strukture tega znamenitega templja.

NESREČA PAR DJELU. Dvajsetletni Claudio Sabbadini iz Čedada se je par djelu močno urjezu v čampno roko. Preca so ga prepejal v špita, kjer se bo muoru zdraviti več cajta.

NOV MUOST ČEZ NADIŽO

Glih tele dni je komun predlugož generalni direktorji A.N.A. S. zadnji prodžet za narest nov muost čez Nadižo. Kot vjemō, «Hudičev muost» že dougo ne rišpondā vsakdanjemu trafiku, zaki je preveč ozek.

Iz Krnatske doline

IZ KOMUNSKEGA KONSILJA

Na zadnjem komunskem konseju so sprejeli delibero, de bojo nardili za 200 milijonov importantnih djel. Najparvo na če pri ti na vrsto cješta, ki peje iz Nem v Ramandol do cjerkvice, zaki ta na je zarjes slaba anu pouarh tega to je Ramandol turistični kraj. Anu čentski komun bo dal asfaltirati cjesto do Sedigle, itako de bo cjeu cjestni krog asfaltiran. To djelo to če koštati nih 25 milijonov lir.

Drugo zlo importantno djelo bo sistemacija vaških poti v Torianu. Za to djelo se bo špendalo oku 90 milijonov lir. Regulirali bojo še odtočne kanale v Nemah, razsvetljava po vaseh anu akvedot.

NESREČEN PADEC V HIŠI

Čeglih ima Marija Compagnon že 83 ljet na harbtu, se še nimar zlo rada ukvarja s hišnimi djeli

in z djeli na vartu. Tele dni pa ji sreča nje bla preveč naklonjena; v kužini je malo čudno stopila in z vsem pejzom padla po tleh, taku de si je zlomila desno nogo v koljenu. V špita, kamor so jo preca prepejal, se bo muoru zdraviti najmanj mjesec dni.

Iz Terske doline

SAGRA V ČIZERJIH

V privlačni predalpski vasi Čizerje v Terski dolini so mjeti na dan «Matero dobrega sveta» ljetno cjerkveno sagra, ke ne bā ljetos nadvse živa, zaki so bli ob tej okažjoni še folkloristične manifestacijoni anu «pesca di beneficenza». Interesantno to je še tu, ke so par večernicah pjeli rožar v furlanskem jeziku, kar to pride rejči, ke so še Furlani zlo navezani na svoj materni jezik anu na svoje tradicijoni.

VEČERNI KORS

Z dnem 25. t.m. so bojo začel v našem mestu (cittā) korsi za administratorje podjetij (contabili d'azienda) in kors stenografije. Učili bojo v popoldanskih in večernih urah. Zainteresirani lahnō no majō usē informacije v «Libreria Fabrizio» na Trgu Svobode (Piazza Libertā).

ČENEbola. Naša vaščanka 77 ljetna Marija Cerico je nerodno stopnila in taku nesrečno padla po tleh, da si je zlomila desno roko. Ozdravila bo, ako ne nastopijo komplikacije, v 40 dneih.

Izpod Matajurja

KOSTANJ GA JE GAJUFU

Kostanj po telih ljepih sončnih dneih narbuojš zori. Domaćini ga spruot pobjerajo in tud klatijo in tresejo drevesa, de prej napounijo žakje, ki jih potle odpejejo na čedadski trg na prodajo. Par tjem opravilu pa rjes nje imeu sreče 17 ljetni puob Lucijan Goles iz Sovodenj. Kar je biu na vrhu kostanjevega drevesa je čudno prestopu vejo in padu na tla s precej visokega. Par padcu se je močno potouku in tud zlomil čampno roko. Ponesrečenega puoba so odpejal preca v čedadski špita.

V ŠPITAU ZAVOJ PRETEPA

Bratra Anton in Jožef Melina iz Mašer pod Matajurjem, parvi star 43 ljet, drugi pa 39, sta se muorola zateči v čedadski špita na parvo pomuoč, zaki sta ostala po pretepu obadva močno ranjena. Anton je bil zaboden s škarijami v prsa in ušafu še več ran po desni roki in se bo moral zdraviti najmanj 8 dni, brat Jožef pa je bil ranjen v čampno roko in v ramena in bo zatuō ostu kar mjesec dni v špita.

PAZITE NA OTROKE

S sekirami, rončejami in podobnimi rećmi kor nimar zlo pravidno runat in prav posebno kor te reći skrivat pred otroki, da jih ne morejo dobit v roke. Zgodilo se je, da je komaj 5 ljetni Valter Markič iz Sovodenj paršu do rončje in se z njo močno usjeku v desno roko. Zavoj globeke rane so ga muorli sobit pejati v čedadski špita.

DRAGA NEPREVIDNOST

Kumet 39 ljetni Primo Spizzo iz Tavorjane je zlo drago plaču moment raztresenosti ali neprevidnosti. Med djelom mu je ro-

ka ušla v makino (sgranatoio), ki mu je odtrgala kos kazalca in mezinca desne roke. Preca so ga prepejal v čedadski špita, kjer bo ozdravu, če ne nastopijo komplikacije, v 40 dneih.

Centa

Gorjani

KOMUNSKI SEDEŽ BOJO POPRAVILI

V kratkem bojo začeli popravljati sedež od komuna, saj e čaku kuaž 20 ljet popravila, zaki ta e bi med to zadnjo uero poškodovan, a to nje blo maj soute, de bi ga obnovili. Djela ne uzela orē impreza Bergagnini iz Arte v Karniji. Najparuo bojo popravili anu čjer to bo koventalo ložli nove poče u tjem parvem anu drugem planu. Špeže za te djela no če znašati 1 milijon anu pou lir. Z drugim milijonom, ki jim ga bo dau na dišpozicijon «Genio Civile» pa bojo popravili vrata anu prebjelili vso hišo zunah anu znotre.

Do tebōt, ke no ne bojo djela nareta, bojo provizorično sistemirali komunske oficije v lokalnih latarije.

Čenebole

ZA JAVNA DJELA

Notranje ministrstvo (Ministero degli Interni) je dalo našemu komunu 1 milijon lir za postrojiti cješte, ki pejejo v Čenebolo in Podcerkev. Te cješte so močno poškodovane zavoj zadnjega hudega daža, ki je bil mjesca septembra. Troštamo, de bojo z djeli začel preca, zaki bliža se zima in potle bi bla do pomladi onemogočena djela na cješti in naše gorske vasi bi zlo tarpjele.

Naša potovanja

PO DOLINI IDRICE

Prekrasna panorama in dobrodušni ljudje - Ceste samo po imenu - Namesto odškodnine so dobili gramoz - Nevaren vodnjak - Neizpolnjene obljube - Velik obseg izseljevanja

V načrt smo si postavili obisk doline Idrije in ker je bilo vreme ugodno, smo šli na pot. Dan je bil prekrasen: narava se je kopala v soncu in božajoča sapica ki je od časa do časa prihajala od severo-vshoda je spravila človeka v prijetno razpoloženje.

V dolino Idrije se lahko pride tudi od čedadskih strani ker meji na ta okraj. To je svojevrstna dolina — približno polovico doline je na italijanskem ozemlju, druga polovica pa na jugoslovanskem; ta del je gotovo na slabem zato, ker prebivalstvo, ki živi na tem ozemlju, nujno potrebuje primerne cestne povezave s središči in drugimi kraji bolj v nostranjosti, od katerih pa jih loči precej visoka veriga vrhnov — ki se človeku takoj prikupi, vzbudi njegovo zanimanje in tudi občudovanje.

Dolina je precej ozka, skoraj stisnjena in ujeta med gore, ki jo stiskajo za kakih 20 km vzdolž Idrije. Tu gremo stalno ob državni meji, katera je potegnjena prav po Idriji, saj voda loči obe državi. Šele pri Mirniku, v goriški pokrajini in dalje spodaj teče Idrija v celoti po italijanskem ozemlju.

Zaradi svoje divje romantike in naravnih krasot predstavlja dolina Idrije v resnici prvovrstno privlačnost. Tega se najbolj zaveda središče doline, ki je Praprotno. Ko pridemo v ta kraj, nas sprejme božajoči veter, ki prihaja z gora na severu in je kaj prijeten.

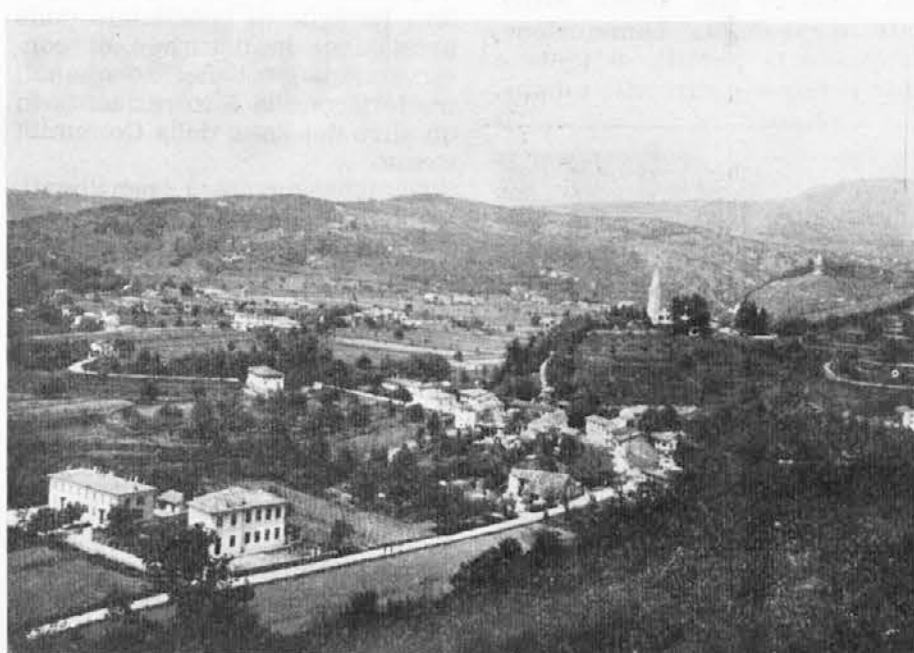
Praprotno je čista, snažna in prijetna vas; njegova okolica je zelo peštra ter nudi krasne razglede in sprehode. Vse okoli so visoke planote, hribočki in hribi ter bolj daleč strmi bregovi gora. Med drugimi poslopji opazimo novo in mično sgradbo osnovne šole. V vasi pa so tudi druge zanimive novosti vendar pa ima naselje potrebo, da se še bolj okrepi, da zadnja bolj na široko in se uveljavi, pa če treba tudi s turizmom, kot svojim najbližjim ciljem, saj ima za razvoj v tej smeri vse predpogoje. To bi moral biti predvsem cilj in namen občinske uprave — «prejšnja uprava je bila boljša» so nam nešteto krat izjavili občani obeh spolov — in najprej bi se morala potruditi za ureditev glavne ceste, ki deli na dvoje vso dolino in katera postane takoj izven vasi tako zanemarjena, da jo je skoro nemogoče uporabljati.

20 KM ZELO SLABE CESTE

Lep okvir tvorijo na bregovih in gričih okrog Praprotnega ter v podnožju gora vrste trt, kjer je grozdje že obrabano in pa sadno drevje. Po hišah in okrog njih je vse polno raznovrstnega cvetja pa tudi nove zgradbe, ki so raztresene tu in tam zlasti na pobočjih, so zelo slikovite in sgrajene v skladu s svojo okolico.

Prav zaradi prijetnih in vabljivih naravnih značilnosti, ki ga obdajajo, ima Praprotno prikupe videz in kadar se mu zazdi se lahko ogleduje v kristalno čistih vodah Idrije. Ta rečica nekako ščiti obsežno področje Brd, ki se prav tu začnejo in se potem širijo predvsem na jugoslovanski strani. Tu na začetku so Brda žal deloma puščobna in kamnita, neprijazna divjina, ki prav nič ne privlači potnika ter jo zapušča tudi vedno manjštevini prebivalci.

Onkraj Praprotnega, proti severu, se edina cesta vije vzporedno z Idrijo in postane kmalu zelo slaba. Vzdolž 20 km te poti so prometne težave na njej vedno večje in tudi dolina postaja vedno bolj ozka. Še zadnji znak poti preneha pri Klincih, kjer se dolina Idrije končuje in kjer je tudi mejni prehod druge katego-

IDRIJSKA DOLINA: ob vhodu nas pozdravlja privlačni vasi Mirnik in Ibana. Prva, ki leži na levem bregu Idrije, spada pod Gorico, druga na desnem pa pod Videm. Obe slovita po izbornem pršutu in cenjenemu tokajcu.

rije, za lastnike propustnic in za dvolastnike.

Prvi zaselki, ki spadajo pod občino Praprotno in do katerih smo prišli na naši poti proti severu, so Bodigoji, Košoni in Podrskje, ki so skoro na robu ozke ceste. (Oborče in Stara gora, ki se nahajajo bolj visoko na desno, so težje dosegljivi, zlasti Stara gora, do katere je pot vratolomna).

SAME OBLJUBE

Na naši poti smo prišli včasih le nekaj metrov od meje in razgled na bližnjo okolico je bil izredno prijeten, čeprav je imela tu pa tam videz divjine. Za vasjo Kodermaci, kjer postane cesta še slabša ter se začne dvigati, se stvari ne spremenijo in ostanejo take vse do Klinev. Zopet gremo navzdol in skozi zaselke Čubice, Salamant, Bordon in Meline. V tej vasi smo se ustavili nekaj več časa. Ob začetku vasi smo srečali ženo, ki je skupaj z možem in sinčkom pobirala maloštevilne koruzne storže, ki so zrasli na krpici zemlje ob Idriji. Na našo pripombo je žena dejala: «Tu nam vedno obetajo ceste, hiše in delo; toda če hočemo živeti, moramo od doma daleč proč za kruhom. Moj mož je sedaj doma, ker je na okrevanju, toda kmalu bo moral zopet vzeti culo in oditi. Ali je to življenje?». Mož je resno pokimal z glavo ter s tem pritrdil ženi.

Da bi prišli v Bordon, kot v druge kraje, ki leže visoko v bregu, smo morali po strmi in nevni cesti. Tudi to naselje izgleda zelo žalostno in zanemarjeno, kot toliko drugih podobnih naselij v gorah. Domačini so nam povedali, da je vas tako zapuščena in skoraj brez življenja, ker so številni vaščani odšli na delo v tujino, največ v Nemčijo, da bi si zaslužili potrebno za življenje, ker je položaj doma obupen.

«Vas je brez ljudi, da je človeka kar strah v njej», nam je zatrjevala neka domačinka. «Tudi jaz imam moža v Nemčiji in gorje, če bi ne bilo tako. Kako naj bi preživljala svoje otroke. Pri svojem težkem delu sem si popolnoma pokvarila hrbet. Tu pri nas je življenje eno samo težko in neprekinjeno delo. Vse moramo opraviti sami in kdor nima niti tisto malo zemlje za obdelovanje, je v še slabšem položaju. Nič čudnega če so ljudje zelo zadolženi in če se pritožujejo».

Žena pa ni govorila samo o sebi in o svojem položaju: «Z živino se pri nas lahko opravi zelo malo dela; skoro vse moramo znositi v košu, na svojih lastnih ramenih. To je težka žrtev in muka, ki se ne da popisati, zlasti za starejše žene in pa za mladino, ki zaradi mladostnosti še ne more v tujino».

Na naše vprašanje o življenju v vasi in o razpoloženju vaščanov, nam je nek starejši družinski poglavar dejal, da «se vsi pritožujejo, ker je občinska uprava letos zvišala davke. Ko bi vsaj popravili glavno cesto in še prej poljske poti, da bi lahko šli v gozdove in na redke njivice; tako pa je treba v vse te kraje iti peš po zanemarnjenih in zaraščenih stezah».

Ko smo si ogledovali vodo pod majhnim mostom, preko katerega gre pot, smo lahko ugotovili, da je oporni zid v zelo slabem stanju. «Župana smo že pred več kot enim letom obvestili, da predstavlja ta tolmun resno nevarnost, zlasti za otroke in da je potrebno tukaj nekaj ukreniti», so nam pošepnili v uho. «Župan je sicer obljubil, da bodo postavili zaščitni zid, vendar pa lahko vidite, da smo še vedno brez nje».

VSI MORAJO V SVET

Svetovali so nam, naj gremo peš do cerkvice na hribu sv. Ivana, od koder je krasen razgled na vso okolico. Pred odhodom pa so nam vaščani povedali še druge reči.

«Pomislite: naše otroke pošiljamo v šolo v Čubice. In veste kje se nahaja ta šola? Uredili so jo v nekem seniku prav nad hlevom. Res, da je malo šolskih otrok, toda senik, pa naj bo urejen tako ali tako, ostane vedno le senik; ali se vam ne zdi?».

Vprašali smo vaščane še, ali so zadovoljni s tem, kar dela občinska uprava. «O tem pa je bolje, da sploh ne govorimo. S sedanjim občinsko upravo ne moremo doseči ničesar. To lahko tudi dokažemo. Po vremenskih neprilikah, ki so nam odnesle skoraj ves pridelek, smo vložili prošnje za povrnitev škode. In veste kaj so nam poslali namesto odškodnine: samo nekaj gramoz. Ali naj jemo kamenje tu gori? S prejšnjo občinsko upravo smo bili vsekakor bolj zadovoljni. Preskrbela nam je vsaj pitno vodo, ki nam jo sedaj primanjkuje tako za ljudi kot za živino. Samo pojdite in pogledajte v kakšnem stanju je naš vodohram in potem boste lahko sami spoznali, da tako ni mogoče iti naprej».

Obrnili smo se in zapustili to molčečo dolino, kjer so domačini vkljub vsemu potrepljivi in delavni. Ob odhodu nas je obšla ista otožnost kot kadar smo zapuščali druge take doline, vendar smo odšli v prepričanju, da bo prej ali slej — posebno kadar bo začelo delovati deželna uprava Furlanije — Julijske krajine — tudi ta dolina našla pot do svojega gospodarskega in socialnega preporoda.

VOJMIK TEDOLDI

UMIVAJTE KRAVAM VIME

De se kravam vime ne umaže z blatom an scaunico, muorate skarbjet, de bo stelja nimar čista an suha. De pa ostane stelja pod živino čista an suha, je trjeba, de živinsko breto spruot proč pobereite izpod živine an mokro steljo pokrijete s suho. Pred usako moužo pa muorate umit vime, pa čeglih ni umazano. Vime se muora umivat z mlačno vodo an potlé ga je trjeba osušit z mehko ruto, zak drugač razpoka koža an je nagobarno, de se uname (se inflamà).

ČE KRAVA CABA

Vič ku kajšen kmet prodá kravo za dobar kup, ker je ne muore odvadit zabanja. Če nje vime oteklo al če njeso sesi ranjeni, je cabanje le garda razvada. Takšni kravi naj se da,

NASVETI

Konserve lahko odpremo, ako postavimo nanje za nekaj časa vroč likalnik.

Bledo govejo juho pobarvamo s koščkom cikorijske; okusu to ne škodi.

Zaklana perutnina postane rahla, ako jo obesimo z glavo navzdol, glavo pa potopimo v mrzlo vodo.

Namesto v jajcu povaljamo lahko zrezke, zarebrnice v mleku; to je dobro in varčno.

Prerezana čebula ne plesni, ako namažemo rezno ploskev z maslom.

Usnje ostane voljno in nepremočljivo, če ga vsak dan namažemo z glicerinom.

Ko delate majonezo, se prav lahko zgodi, da se prične zgostevati. Še jo lahko rešite, če ji dodate malo tople vode. Nato jo močno stolčite s pripravo za sneg, pa bo spet postala redka.

Če pred spanjem opazite na termoforu luknjico, namesto vroče vode nasujete vanj segreto sol, saj bo dlje topla kot pa voda.

Kadar vas zelo zebe, se zdrgnite z rokavico za umivanje, ki ste jo navlažili s kolonjsko vodo; masaža bo pospešila kroženje krvi, vendar je ne uporabljajte prepogosto, ker kolonjska voda izsuši, kar zmanjšuje njeno odpornost proti mrazu.

Belo krzno lahko kar lepo očistite s suho ostrjo belo moko, ki jo posipate po madežih in drgnete toliko časa, da moka počrni; nato jo zamenjate z novo in drgnete, dokler madež ne izgine.

Proti veliki utrujenosti vzemite celo jajce, zmešano v kozarcu z malo vode.

Znojne madeže na lahkih letnih oblekah boste odstranili, če ta mesta sperete v vinskem kislu.

Preden ribi ostrgamo luske, jo pomočimo v vrelo vodo — posel nam bo lažje šel od rok.

Krepaste podplate, ki niso preveč umazani, redno čistimo s terpentinom. Tako ostanejo lepo svetli.

IZ TOLMINSKEGA

KOMASACIJA NA

KOBARIŠKEM BLATU

Dela okoli komasacije zemljišč na Kobarškem blatu gredo h kraju. Komasacijska komisija je že pred časom pripravila prvi predlog ponovne razdelitve komasirane zemlje. Na ta predlog je bilo več pritožb interesentov, ki se niso strinjali s predlagano delitvijo zemlje. Komisija je vse pritožbe skrbno proučila in v mejah možnosti skušala ugoditi željam prizadetih. Reševanje pritožb je zaključeno in sedaj že postavljajo mejnike novim parcelam.

Končno preostaja komasacijski komisiji še zadnji akt — izdaje odločb posameznikom o posesti novih parcel. To delo bo končano do februarja prihodnjega leta. Vendar ne bo oviralo novih lastnikov, da ne bi mogli že prej pripravljati na novo dodeljenih parcel za setev, morebitne izboljšave ali za zimsko gnojenje travnikov, ker vsi že natanko vedo, kje so njihove nove parcele.

Kmetijska zadruga Tolmin, ki je imela poprej raztreseno zemljo na Kobarškem blatu, je sedaj dobila v dveh kompleksih. Ker so s komasacijo združili zemljo tudi nekmetov in polproletarcev, ki je sami ne obdelujejo, so s tem ustvarjene možnosti za oddajo zemlje v najem zadrugi. Tako se bodo z najemom povečale površine, ki jih obdeluje zadruga za okoli 50 ha. Nadaljnjih 10 ha zemlje pa je zadruga odkupila od lastnikov,

kadar se jo mouze, u nos ščipauko, po končani mouži naj si ji proč uzame. Ščipauka naj bo podobna tisti, kakršna je ponavad na palicah, ki se nucajo za tuo, de se pelje junca iz hljeva.

JABUKE - ZDRAVILO ZA ZOBE

Nase zobe jih utrjujemo an čistimo če jemo usak dan sadje. Judje, ki živijo na južnim majo lepe an zdrave zobe pru zavoj tega, ki se prizivijo s sadjem. Tisti ne poznajo zobnega kamma, ne gnjilobe al drugih bolezni, ki uničujejo zobe judem, ki živijo na severu. Poznajo je, de majo vegeterani, tuo so tisti, ki jedo največ zelenjave an sadja, buj zdrave zobe ku te druž, ki jedo meso.

Sadijska kislina, ki jo je dost u sadju, posebno u jabukih, je zobem zlo nuchna. Par ugrizanju an zvečanju se sadijska kislina zmješa s slino an očisti zobe an tud use usta u narbuj skritih kotih, kjer se skriva to hnjile. Sadje, ki ga grizemo an zvečimo, dje la ku spacoln na zobe an zobno meso, čisti an zmocuje. Sadijska kislina ne uničuje samo mikrobe, ki dje lajo hnjilobo, ampá raztopi tud zobni kaman.

Za zobe oranit an zdravit, od usega sadja, jabuka so narbuošj. Usak vičér bi muorli pojest par jabuk prjet, ku gremo počivat. Posebno ne bi smjel tega pozabiti tist, ki majo zobe svoih an tist, ki majo zjutra kar ustanejo slab savor u stah. Če se zvičér pred spanjam pojé par jcbuk, buosta videl, de u kratkim cajtu zobje se vam bojo zbuošal. Tuo vaja posebno za otroké, ki nečejo zobe an usta čedit. Na smjeta pozabiti, de je buj lahko odvarnit bolezni, ku jo zdravit. Use tuo tud ne bo koštalo, zaki jabuke par nas ne manjkajo.

ZA PITANJE TE RANIH

PRASET

Te prave gospodinje začnejo mjesca otoberja že debeljet te rane praset. Nje prava gospodinja tista, ki redi al pita prase samou s sjerkam al sjerkuovo moko, takuo ki dje lajo še dost kumetu. Glih tist šeft imamo, če dajemo prasetam mješano tečno hrano. Na guorenje: 6 do 8 kg sjerkuovih otrobu, an kg icmena zamletega. Pa narbuošj je par nas za pitat prasete de mu dasta usaki dan po 3 kg kuhanih kostanjvih buri; sada jih bota lahko oburli, ki so duge noči.

NA KRATKO POVEDANO

Pred kratkim so asfaltirali cesto, ki vodi iz Fojde proti Rekluzu. Sedaj bi bilo potrebno asfaltirati samo še 2 km proti Mont di Krož in mogli bi reči, da je vsa glavna cestna mreža od Čedad do Čente asfaltirana. To seveda zelo dobro vpliva na razvoj turizma, saj vemo, da so prav dobre ceste tiste, ki pomagajo še tako zakotnim krajem, da se ekonomsko in turistično uveljavijo.

ki niso zainteresirani zanjo. Tako bo odslej razpolagala zadruga na Kobarškem blatu s 130 ha zemlje.

PRIZADETIM PO TOČI

BODO ODPISALI DEL DAVKA

Posebna komisija je ocenila škodo, ki so jo utrpeli kmetje livških vasi, Idrkega, Kamnega, Selišč, Vrsnega in drugih vasi, ki jih je prizadela toča, oziroma neurje konec avgusta in prve dni septembra. Na podlagi ocenjene škode zdaj občinska uprava za dohodek v Tolminu odpisuje davek prizadetim.

OVČJI SEJEM V BOVCU

Kmetijska zadruga je priredila dne 19. oktobra ovčji plemenski sejem.

Zadruga je na lastni selekcijski postaji vzgojila merino križance. Kot osnova za križanje so bile ovce jezersko-solčavske pasme in čistokrvni merino oven. Vzredili so preko 60 teh križancev. Vse te so razstavili na sejmu, kjer so jih privatni rejci lahko odkupili za zboljšanje lastnosti domačih ovac.

Zanimivi so podatki o proizvodnji križancev. Medtem ko proizvajajo ovce jezersko-solčavske pasme le okrog 2 kg volne, so dosegli pri nekaterih križancih celo 4 in več kg volne. Poleg tega je kvaliteta volne križancev za 2 do 3 razrede boljša. Tudi glede prepaše so križanci zelo skromni in odporni, saj so v jeseni leta 1961 prestali celih 14 dni v snegu na pobočju Rombona.

UN ALTRO GRAVISSIMO LUTTO

LA TRAGEDIA DEL VAJONT

Dopo Skopje, dopo il «tornado» che ha tormentato e seminato distruzione e morte nel mar dei Caraibi e in particolare nelle isole di Haiti e di Cuba, un'altra impressionante apocalittica calamità si è inesorabilmente abbattuta su delle tranquille, pacifiche e laboriose popolazioni delle provincie di Udine e Belluno.

Alle 22,43 di mercoledì 10 ottobre 1963, in piena notte, dalla montagna (monte Toc) si staccava improvvisamente una immensa incalcolabile frana che piombava con inaudita violenza nel bacino artificiale del Vajont, la cui acqua è sbarrata da una diga alta 267 metri, ritenuta una tra le più alte del mondo, ne provocava più che la tracimazione, un espurgo altimetrico di così imponenti proporzioni da derivarne un risultato quanto mai catastrofico e funesto.

Niente da fare, dunque, per le povere popolazioni immerse nel sonno: e così uomini, donne, bambini sono passati in men che si dica dal placido sonno alla morte più impreveduta, mentre tutto veniva spazzato via fino a far perdere completamente il volto delle località colpite o meglio a cancellarle dalla carta geografica.

Il diluvio di acqua (oltre cento milioni di metri cubi) ha tutto travolto e distrutto nella sua inesorabile corsa nel triangolo Erto, in provincia di Udine, Longarone e Faè in provincia di Belluno e precisamente in Cadore. Centinaia di morti nel Comune di Erto Casso, qualche migliaio di morti nel Comune di Longarone e mandamento! E dappertutto un quadro di estrema desolazione, tale cioè da far rimanere sgomenti e sbigottiti.

Le acque, compiuta la rovinosa opera, si sono poi riversate impetuose e minacciose sul Piave, di cui il Vajont è affluente, che per fortuna le ha contenute placando i primi preoccupanti allarmi.

Dolorose, toccanti, pietose le scene nei luoghi in cui l'ira dell'acqua si è abbattuta tutto sconvolgendo e sconvolgendo; e an-

cora più pietose e commoventi le scene offerte dagli inebetiti superstiti.

Il Governo italiano ha immediatamente deciso una giornata di lutto nazionale, e tutto il mondo ha preso sinceramente parte al lutto che così duramente ha colpito le provincie di Belluno e

di Udine.

Il «Matajur» e le popolazioni slovene della Slavia Friulana, della Val Resia e della Val Canale hanno appreso la notizia del tragico disastro con animo rattristato e profonda commozione, piangendo la perdita di tante e tante preziose e care vite umane.

Ecco quanto è rimasto di Longarone: un immenso, desolato ghiaietto senza vita! La violenza delle acque, una volta scavalcata l'imponente diga del lago artificiale costruita dalla S.A.D.E. (Società Adriatica di Eletticità), non ha avuto pietà per nessuno: ha letteralmente spazzato via tutto: creature umane e tutto ciò che nei secoli le mani dei figli di Longarone avevano costruito. Si è trattato di un cataclisma spaventoso, senza precedenti: di una tragedia che non ha riscosso nelle terre cadornine e in quelle friulane. Ai pochi superstiti non sono rimasti che gli occhi per piangere e dolorosamente contemplare il panorama inanimato e appiattito di quella che fu una cittadina piena di vita, una cittadina lanciata verso nuovi traguardi, verso un maggiore progresso economico. Ai danni materiali — aggirantisi tra i venti ed i venticinque miliardi — si può certo rimediare, ma ai morti no: i cari morti non si possono far tornare in vita; ed è quest'ultima la vera e grande tragedia. Longarone e gli altri centri minori saranno ricostruiti: tutti lo vogliono; anche il Comune di Erto Casso, evacuato, ritornerà a vivere ma non più al cospetto del Monte Toc ma neanche molto lontano dal suo vecchio territorio; questa è la volontà della popolazione.

IL PROBLEMA DELLE MINORANZE VISTO DA UNO STUDIOSO

Da parte di un appassionato e colto studioso del problema delle minoranze etniche e linguistiche — il dott. Gustavo Buratti di Biella — ci è pervenuta una cortese e interessante lettera di cui ben volentieri pubblichiamo le parti più importanti e che noi condividiamo in pieno.

...La vostra attività mi interessa moltissimo e, senza perdersi in preamboli, vengo subito a prospettare quanto mi sta a cuore e mi sembra urgente, in vista di ottenere la sacrosanta tutela del patrimonio linguistico e culturale della vostra regione.

Innanzitutto, è bene precisare come, purtroppo, la popolazione della Slavia Friulana non sia l'unica minoranza linguistica ridotta in tali condizioni e misconosciuta, non solo in Europa ma anche e soprattutto in Italia. Infatti, da noi, soltanto le minoranze comprese nella Valle d'Aosta e nella Provincia di Bolzano, oltre che quelle slovene della ex Zona A e (sia pure in modo assai relativo) del Goriziano, godono di tutela più o meno accentuata. Al di fuori di queste zone, tutte le minoranze sono dimenticate.

Senza farla lunga, mi limiterò a ricordarle: le valli piemontesi provenzali e franco-provenzali di cultura francese (tutte le valli alpine della Vermentina alla Soana; ma in particolare, le valli Valdesi del Pellice e della Germanasca e quella di Susa, ove il francese era un tempo la lingua della scuola e della cultura); i Comuni di lingua tedesca di Gressoney St. Jean, Gressoney La Trinité, Issime (Val d'Aosta); Alagna, Rima e Rimella (Piemonte, Valsesia); Macugnaga e Pormazza (Piemonte, Novara); in tutte queste comunità il tedesco era fino ad un decennio dopo l'u-

nità d'Italia, la lingua della scuola e della Chiesa; e ancora: Giazza (Altipiano 13 Comuni, Verona); Rotzo e Roana (Altipiano 7 Comuni, Vicenza); Luserna, Fierezzo, Palù, Frassilongo (Trentino); Sappada (Belluno); Timau, Sauris, Val Canale (Friuli); le popolazioni ladine della Val di Fassa (Trentino), Livinallongo (Belluno), Ampezzano (Belluno), Friuli; gli Sloveni che Voi ben conoscete ed i Serbo-Croati di S. Felice Slavo, Montemiro e Acquaviva Collecroce (Molise); gli Albanesi di 4 Comuni del Molise; 8 delle Puglie; 1 di Campania; 6 di Basilicata; 21 di Calabria; 5 di Sicilia per un totale di circa 100.000 persone: gli Albanesi d'Italia hanno dato alla letteratura albanese due dei suoi più grandi poeti (Gerolamo di Rada e Giuseppe Schirò Jr.) studiati nelle scuole d'Albania quanto dimenticati nei loro paesi italiani, dove la lingua è lasciata allo sfacelo senza alcuna tutela; i Greci delle Puglie (9 Comuni in Provincia di Lecce) e della Calabria (7 Comuni in Provincia di Reggio C.); i Catalani (20.000) di Alghero, Sardegna.

Riguardo alle assurdità giuridiche, pensi soltanto ai Ladini ed ai Tedeschi del Trentino: pur facendo parte di una Regione a Statuto Speciale, creata proprio per tutelare le minoranze tedesche e ladine, sono totalmente dimenticati soltanto perché si nasce nella Provincia di Trento anziché in quella di Bolzano; i Comuni di lingua tedesca «finitimi» alla provincia di Bolzano (come Lauregno, Proveis, St. Felix) ebbero la tutela, negata agli altri Comuni tedeschi del Trentino (Luserna e comunità della Fersental-Moeheni) quasi che il diritto alla propria lingua debba essere misurato a chilometri!

Ma si potrebbe continuare in queste assurdità per un pezzo. L'importante, per ora, è metterle in evidenza e dimostrare che la questione delle minoranze, in Italia, è un problema della libertà della cultura, che riguarda non poche regioni e che deve assolutamente essere prospettato in maniera organica ed efficace.

Fino ad oggi, le varie minoranze linguistiche in Italia si sono limitate a denunciare la propria triste condizione senza tentare alcun coordinamento: e così le rispettive voci restarono troppo deboli per essere ascoltate. E l'articolo 6 della Costituzione («Le minoranze linguistiche sono tutelate con apposite norme») è restato, ahimè, inattuato.

Sarebbe dunque giunta l'ora di coordinare le varie minoranze, in modo che i loro problemi — e si tratta degli stessi problemi — siano reciprocamente conosciuti e le soluzioni prospettate siano sostenute con il medesimo vigore, ispirandosi sempre al principio generale sancito dalla Costituzione.

Tutto ciò che viene chiesto per una minoranza, dovrà servire alle altre, ch'esse siano o meno comprese in una Regione a Statuto Speciale. I parlamentari dei gruppi minoritari che non sanno difendere a Roma gli interessi degli altri gruppi che si dibattono in problemi analoghi, si riveleranno come degli egoisti interessati e non come dei difensori di un nobile ideale di Giustizia e di Libertà, ideale che non conosce certo dei confini provinciali!

Si tratta dunque di impostare il problema sul piano generale, sfruttando la favorevole circostanza che in Italia le minoranze sono un po' ovunque, e che si tratta sempre non di gruppi occasionali, ma profondamente legati da secoli alla terra italiana e che hanno sempre conservato le proprie caratteristiche etnicolinguistiche e sovente hanno saputo esprimere una letteratura di grande valore.

In Parlamento, oggi abbiamo un deputato sloveno di Trieste (Maria Bernetic); un deputato (l'on. Corrado

RUBRICA DELL'EMIGRANTE SICUREZZA SOCIALE

Avvertiamo che i Regolamenti n. 3 e 4 del Consiglio della Comunità Economica Europea riguardanti la sicurezza sociale dei lavoratori emigrati consentono ai pensionati ed ai membri delle loro famiglie di beneficiare delle prestazioni in natura e di conservare questo beneficio quando trasferiscono la loro residenza in un altro dei Paesi della Comunità stessa.

Di conseguenza i pensionati, secondo la legislazione italiana, che trasferiscono la loro residenza in uno dei Paesi del M.C.E. (Belgio, Francia, Germania, Lussemburgo, Olanda ecc.) possono beneficiare dello stesso vantaggio. A tal fine, però, il titolare della pensione è tenuto a farsi iscrivere presso l'istituzione del nuovo luogo di residenza, presentando un attestato (Formulario E 33) con il quale l'istituzione debitrice della sua pensione fa conoscere se gli spetti o meno il diritto, per sé e per i suoi familiari, alle prestazioni in natura in base alla legislazione secondo cui la pensione è dovuta.

ERA TROPPO

Si era giunti veramente al colmo anche in Svizzera nel riguardo degli alloggi assegnati agli emigranti italiani. Durante vaste operazioni di polizia a suo tempo effettuate in tutto il Canton Ticino per accertare gli abusi in materia di affitti, di cui sono vittime in particolare numerosi stagionali italiani, si è tra l'altro scoperto che in un villaggio presso Ginevra sono state trovate scuderie trasformate in dormitori nei quali non esisteva nessun rispetto per l'igiene.

Altrove, trentadue persone, fra cui parecchi bambini, sono state trovate in un alloggio nel quale, a detta dei tecnici che hanno compiuto l'ispezione, ne potevano dimorare al massimo una ventina; e gli abusi di questo genere non si contavano e tanto meno si punivano.

Anche a Ginevra stessa sono stati trovati alloggi a prezzi esorbitanti: in una camera occupata da cinque operai italiani

con letti sovrapposti, ciascuno di essi pagava 70 franchi al mese, qualcosa come diecimila lire: in tutto quindi 350 franchi pari a 50 mila lire!

Circa gli alloggi, il discorso è valido anche per la Germania di Bonn dove i nostri emigranti superano i trecentomila; e non si sa se gioverà a qualcosa la visita effettuata di recente dal nostro sottosegretario agli esteri onorevole Storchi il quale si è successivamente spinto anche in Belgio.

PENZIJE ZA GOSPODINJE

Od 15. oktobra 1963 začne teči «mutualità» za gospodinje. Po-dajamo zato glavne točke, da se bodo znale ravnati naše gospodinje za dosego penzije.

1) Prošnji za vpis je treba poslati po pošti na najbližji INPS (Istituto Nazionale della Previdenza Sociale). V prošnji morajo biti tile podatki: točen datum in podpis, kraj in datum rojstva, najmanjša penzija, ki jo hoče zainteresirana gospodinja spraviti skupaj do 65. leta svoje starosti.

2) Ako je gospodinja že fakoltativno asikurirana, je potrebno navesti številko in serijo vpisne na «libreta» in tudi zabeležiti, če ima pogoje po drugem artikolu zakona.

3) Ako je gospodinja že asikurirana, mora navesti svojo asikuracijo in od kdaj je asikurirana, oziroma v kakšnem raportu je na delu in tudi če je vpisana že v kakšno drugo obligatno asikuracijo.

4) Prošnji je treba priložiti družinski list (Stato di famiglia), ki ga izda komun. Prošnje se lahko napiše kar na navadni papir dokler niso izdani posebni formularji (moduli), ki jih bo dal na razpolago INPS.

Velika večina naših gospodinj ni bila nikdar nikjer zavarovana in zato lahko takoj napravijo prošnje za vpis za penzijo gospodinj (pensione casalinghe). To velja seveda za starejše, drugače pa je z mladimi, ki gredo po svetu in so tam obligatno vpisane v druge asikuracije.

Gex) ed un senatore (Renato Chabod) valdostani; il gruppetto degli altoatesini; sicuramente vi sarà qualche parlamentare delle numerose comunità albanesi; il coordinamento non solo è possibile, ma necessario. Sul Vostro giornale, ho letto che l'on. Luzzatto di Venezia e l'on. Codignola di Firenze (anche il sen. Fermo Solari di Udine, n. d. r.) si sono battuti in Vostro favore con estrema risolutezza; il sen. avv. Giuseppe Sibille, eletto in Val Susa (minoranza francese), in data 20 giugno scorso mi scrive: «...a difesa del nostro patrimonio linguistico... io sarò a tutta disposizione per trovare la via di difesa delle tradizionali parlate»; analoghe affermazioni mi sono state più volte fatte dall'on. Pastore, riguardo ai gruppi tedeschi del Piemonte; l'on. Gex, dell'Unione Valdostana, è entusiasticamente in prima linea per sostenere i diritti di tutti i gruppi minoritari, compresi naturalmente quelli fuori della Valle d'Aosta. Perché dunque non dovremmo approfittare di questi parlamentari che «hanno capito» significato ed importanza del problema? Se qualcuno prenderà l'iniziativa di coordinarli, sono certo che finalmente si potrà ottenere qualcosa di decisivo. Altrimenti continueremo a vivere di speranza, mentre i nostri patrimoni culturali diverranno sempre più poveri, le nostre voci più fioche e le nostre forze più deboli. O abbiamo la forza di imporre oggi il problema, oppure sarà troppo tardi.

Oltre a questa necessità di coordinamento (concreto, efficace, e non soltanto di generica simpatia), il rimedio che dovremmo seguire è anche rappresentato dalla riforma della Scuola. Questa dovrebbe abbandonare l'attuale assurda cultura astratta ed uggiosa (per cui un bimbo di Piana degli Albanesi è istruito allo stesso modo di uno sloveno del Cividalese!),

per una cultura che sia ben più vicina al mondo in cui vive il bambino. In realtà, oggi, un insegnamento che si pretende democratico infrange senza accorgersene, sin nel profondo delle loro anime, le classi popolari del paese.

Sostenendo l'entrata nelle scuole delle lingue materne (ed i dialetti potrebbero ottimamente servire come lingue strumentali: l'UNESCO ha tenuto un Congresso per affermare la validità di questo principio), noi otterremo la protezione di ogni minoranza linguistica, anche delle più isolate. Il valore di una tale pedagogia è evidente: si introdurrà la comparazione costante con la lingua nazionale, la ginnastica mentale del passaggio di una lingua all'altra; si farà nascere nell'allievo un'autentica sensibilità linguistica, una più esatta percezione dei fatti grammaticali. Ammorbidiremo il suo spirito strappandolo al monolitismo di una sola grammatica e di una norma dogmatica. Si deve fare, del bilinguismo naturale di una gran parte della popolazione italiana, una scuola di formazione intellettuale. Dovremmo batterci per questo profondo UMANESIMO nostrano, autentico, che è necessario alla Scuola: così potremo assicurare la sopravvivenza dell'anima di ogni popolo a ventate sue proprie tradizioni.

Ora noi dovremmo far tutto il possibile per consentire l'insegnamento (nella Scuola Media Unificata) di una seconda lingua: così otterremo almeno un'indiretta tutela, potendo insegnare la lingua minoritaria (nel caso vostro, lo Sloveno): è sempre meglio di niente e, anche nel caso di ottenere presto l'insegnamento della lingua materna nelle elementari, un perfezionamento nella Media non guasterebbe certo.

Il dott. Gustavo Buratti ha concluso la sua lettera programmatica ribadendo l'indispensabilità di agire prontamente per stabilire il necessario coordinamento e la più stretta unità d'azione tra i gruppi minoritari e per sensibilizzare maggiormente i parlamentari più vicini ai nostri problemi; e, nello stesso tempo, intervenire concretamente nelle discussioni che si svolgono per la riforma della scuola, sostenendo come misura immediata la possibilità di una seconda lingua nella scuola media unificata.